Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

ӘДӘБИЈЈАТ вә ИНЧӘСӘНӘТ

1981
Чүмә, 4 сентјабр
№ 36 (1963)

АЗӘРБАЈЧАН ЈАЗЫЧЫЛАР ИТТИФАГЫ ВӘ АЗӘРБАЈЧАН ССР МӘДӘНИЈЈӘТ НАЗИРЛИЈИНИН ОРГАНЫ

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ АЗЕРБАЙДЖАНА И МИНИСТЕРСТВА КУЛЬТУРЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР.

1934-чү илдән чыхыр. ● Гијмәти 10 гәпик.

ӘДӘБИЈЈАТШҮНАСЛЫГ

Сабир ирсинин тәдгиги вә тәблиғи

Азәрбајчан әдәбијјатынын мүасир мәрһәләсиндә бәдии јарадычылыгда олдуғу кими, әдәбијјатшүнаслыгда да бир нечә нәслин нүмајәндәләри чијин-чијинә фәалијјәт көстәрирләр вә бу мүрәккәб просесдә чаван нәслин пајы, «хүсуси чәкиси» кетдикчә артыр. Белә бир чәһәт дә диггәти чәлб едир ки, асан јол тутмаг, архивләрдән, әлифба сәдләриндән, ахтарыш чәтинликләриндән горхмаг чаван әдәбијјатшүнасларын чохуна јаддыр, онларын ән истe'дадлылары бүкүнкү әдәби просеслә мәшғул олмағын заһири асанлығына ујмур, әдәбијјатымызын гәдим тарихини, аз өјрәнилмиш саһәләри вә мәрһәләләрини тәдгиг етмәк кими, чох вахт көзә көрүнмәјән, лакин мәс'улијјәтли вә шәрәфли бир ишә һәвәслә кириширләр. Әдәбијјат тарихимиздә ајры-ајры дөврләр, шәхсијјәтләр вә проблемләр үзрә һәлә дә өјрәнилмәсини көзләјән саһәләрин мөвчудлуғуну нәзәрә алсаг, белә бир мејлин әһәмијјәти өз-өзлүјүндә ајдынлашар.

М. Ә. Сабир јарадычылығы, һәјаты вә әдәбијјатдакы јери, нисбәтән, әһатәли тәдгиг олунмуш классикләримиздәндир. Сабир һаггында, онун мүасири олмуш әдәбијјатчылар башда олмагла, бәдии фикир тарихимизин бу әсрдә јашамыш, демәк олар ки, бүтүн ән көркәмли нүмајәндәләри јазмышлар. Лакин ше'р тарихимизин дикәр гүдрәтли шәхсијјәтләри кими, Сабирин дә һаггында һәр шејин дејилиб гуртардығыны, сабиршүнаслығын өз елми-ичтимаи вәзифәләрини бүтөвлүклә јеринә јетирдијини дүшүнмәк сәһв оларды. Бу бахымдан сабиршүнаслығын кәнч тәдгигатчылар һесабына давам вә инкишаф етмәси, јени ахтарыш јолларына чыхмасы разылыг доғурур.

Тәрлан Новрузов он илә јахындыр ки, мәтбуат сәһифәләриндә, елми вә әдәби-бәдии журналларымызда классик вә мүасир әдәбијјатымызла бағлы, даһа чох исә М. Ә. Сабир ирсинин нәшр вә тәдгиг тарихи, үмумијјәтлә, XX әср әдәбијјатымызын өјрәнилмәси мәсәләләри һаггында мәгаләләрлә чыхыш едир. Бу јахынларда «Билик» чәмијјәти хәтти илә бурахылмыш «М. Ә. Сабир ирсинин тәдгиги вә тәблиғи» китабы һәмин ишин давамы вә бир нөв, јекунудур.

Гәләмә алынмыш саһәнин әһәмијјәти вә әлагә даирәси мүәллиф тәрәфиндән дүзкүн мүәјјәнләшдирилмишдир: сабиршүнаслығын Азәрбајчан әдәбијјатында реализм тарихи вә реализм проблемләри илә бағлылығы, еләчә дә Сабирин тәдгиг тарихини араншдырмаг јолу илә бундан сонракы тәблиғинә вә өјрәнилмәсинә сәмәрәли тә'сир көстәрмәк.

Бу ики мәсәлә — китабын мөвзу һүдудларыны вә әһәмијјәтини көстәрмәклә јанашы, үмумијјәтлә, классикләримизин нәшр, тәдгиг вә тәблиғ тарихинин өјрәнилмәсини вачиб бир әдәбијјатшүнаслыг вәзифәси кими бизә хатырладыр.

Мүәллиф китабын илк сәһифәләриндә сабиршүнаслығын кечдији јолдан данышыр, әдәбијјатшүнаслығымызын бу мүһүм саһәсиндә көрүлмүш ишләри үмуми шәкилдә гијмәтләндирмәјә чалышыр. Диггәти чәлб едән чәһәтләрдән бири, реал тарихи вәзијјәт вә әдәбијјатшүнаслығымызын инкишаф јолларынын ганунаујғунлугларына әсасланараг, мүәллифин тәдгигат објектини мүәјјән мәрһәләләрә бөлмәк чәһдидир. Бу бөлкүнүн сәрһәдләрини дәјишилмәз сајмаг, әлбәттә, дүзкүн олмаз, јә'ни бу бөлкү шәртидир вә ону мүәјјән дәрәчәдә дәгигләшдирмәк дә мүмкүндүр. Бунунла белә, мүәллифин тәгдим етдији вә инандырычы мүлаһизәләрлә сүбута чалышдығы тәснифат да марағлыдыр вә Сабирин тәдгиг тарихинин инкишаф хүсусијјәтләрини, тәкмилләшмә јолларыны ајдынлашдырмаг вә үмумиләшдирмәк бахымындан әһәмијјәтлидир. Т. Новрузов сабиршүнаслығын һәр бир мәрһәләсинин әсас чәһәтини көстәрмәклә, һәмин мәрһәләдә даһа сәмәрәли ишләмиш алимләрин, әдәбијјатшүнасларын да јарадычылығына өтәри бир нәзәр салыр. Бурада онун, чаван бир әдәбијјатшүнас кими, ән башлыча кејфијјәти — әдәби фактлары објектив гијмәтләндирмәк бачарығы, даһа доғрусу, һәр кәсә өз лајигли гијмәтини вермәк истәји өзүнү ајдын көстәрир.

Сабиршүнаслығын кечдији јол барәдә гыса хүласәдән сонра мүәллиф әсас диггәти бу саһәнин ајрыча бир дөврү кими көтүрдүјү 60—70-чи илләрә јөнәлдир. Белә һесаб едир ки, бу мәрһәләдә «чәмијјәтин мә'нәви тәчрүбәси илә силаһланараг, әдәбијјатшүнаслыг, мәсәлән, мүтәрәгги, ингилаби бәдии ирсин сосиализм үчүн идеја-естетик мә'насыны вә әһәмијјәтини даһа дәриндән вә һәртәрәфли изаһ етмәјин зәруријјәтини өзү үчүн ајдынлашдырыр. Бу исә өз нөвбәсиндә әдәби-тарихи һадисәләрә мүнасибәтин мәзмунунда вә формасында мүәјјән дәјишикликләрә сәбәб олур».

Сон ијирми илдә Сабир, Мирзә Чәлил ирсинә вә үмумијјәтлә, XX јүз ил әдәбијјатымызын халгын мә'нәви гүдрәтинә инамы күчләндирән вә бөјүк вәтәндашлыг еталону сајылмалы олан ән'әнәләринә мејлин вә марағын күчләнмәси инкаролунмаз фактдыр вә бу фактын архасында чидди бир мә'нәви интибаһ, өзүнүдәрк; вәтәндашлыг дирчәлиши просеси дајаныр. Бу просес бәдии әсәрләрин үслубунда, сәнәткарлыг хүсусијјәтләриндә вә хүсусән ичтимаи варлығы идрак хүсусијјәтләриндә өзүнү көстәрдији кими, һәмин дөврүн әдәби мәнзәрәсинин јени бахыш бучағы алтында, јени көзлә тәзәдән охунушуну вә шәрһини дә зәруриләшдирмишдир. Тәсадүфи дејил ки, бу дөврдә М. Ә. Сабир һаггында, Мирзә Чәлил һаггында бир сыра бир-бириндән дәјәрли әсәр мејдана чыхмышдыр; Сабир вә мәтбуат, Сабир вә мүасирләри, Сабир вә Шәрг халгларынын милли азадлыг һәрәкаты, Сабирин ичтимаи-сијаси көрүшләри, Сабирин дүнјакөрүшү, Сабир вә мәктәб, Сабир вә «Молла Нәсрәддин», Сабир сәнәткарлығы, Сабир вә әдәбијјатымызда сосиалист реализми мәсәләләри, Сабирин поетикасы, Сабир вә классик ирс, Сабир —бөјүк вәтәндашлыг мәктәбидир — кими чох мүһүм проблемләр әсаслы шәкилдә өјрәнилмишдир. Бу саһәдә әдәбијјатшүнасларымызын бөјүк бир дәстәси сәмәрәли фәалијјәт көстәрмиш вә үмуми әдәби-бәдии фикир тарихимиз үчүн наилијјәт сајылмалы олан бир сыра дәјәрли нәтичәләр алынмышдыр. Т. Новрузов һәмин әсәрләри јығчам шәкилдә көздән кечирмәклә онлара хас олан башлыча мәзијјәтләри лаконик шәкилдә хатырладыр вә беләликлә, көзүмүз өнүндә 60—70-чи илләр сабиршүнаслығынын әлван вә мүрәккәб мәнзәрәсини чанландырыр. Ичтимаи һәјатын һәр јени мәрһәләсиндә классик ирсин јени күчлә вә тәравәтлә сәсләнә билмәси кими инкаролунмаз факт китабда Сабир ирсинин мүасир тәдгигләри, јајылмасы, тә'сири фонунда конкрет шәкилдә нүмајиш етдирилир. Мүәллиф һаглы олараг гејд едир ки, индики мәрһәләдә Азәрбајчан әдәбијјатшүнаслығы бөјүк сәләфләримизин халгын интибаһына тәкан верән чәһәтләрини өјрәнмәклә јанашы, диггәти даһа артыг сәнәткарлыг мәсәләләринин дәриндән вә објектив арашдырылмасына верир ки, бу да әслиндә, әдәбијјатшүнаслыг елмимизин кејфијјәтчә јени бир мәрһәләјә гәдәм гојдуғунун әламәтләриндәндир.

Китаб ајдын вә ифадәли бир дилдә јазылмышдыр: кениш охучу күтләси үчүн дә јарарлыдыр. Белә тәдгигләр әдәбијјатшүнаслығын чидди професионал проблемләрини һәм дә кениш охучу күтләсинә чатдыра билдијинә көрә, әдәбијјат вә халг әлагәләринин даһа да мөһкәмләнмәсинә имкан дахилиндә көмәк көстәрдијинә көрә дәјәрлидир.

С. РУСТӘМХАНЛЫ